

Joop Mourik en Jos Lammers, februari 2018

Jaarverslag 2017

De plantenstudie richtte zich in 2017 op het orchideeënonderzoek, de stand van de soorten en het tellen van populaties, het maken van vegetatieopnamen en de inventarisatie en kartering van plantensoorten. De aandacht ging vooral uit naar het Kennemerstrand en maar ook maar ook in andere duingebieden vond onderzoek plaats. 2017 was een bloeijaar met wisselende successen. Wat sterk opviel was het effect van het zeer droge voorjaar. Bloeiende bijenorchissen werden alleen op de natte plekken waargenomen, de bokkenorchis haalde in een aantal gevallen de bloei niet evenals honds-kruid in wegbermen. Het meestal zeer natte zuiden van het Kennemerstrand had in 2017 door de relatieve droogte een lang seizoen waardoor de groei en bloei daar uitbundig waren. De vraat door damherten blijft een probleem in de hele duinregio. Zelfs op het Kennemerstrand vinden we de sporen van hertenbegrazing en de hoefindrukken.

Inventarisatie NPZK (Jos Lammers)

Figuur 1. Steenrode orchis, K-strand 10 juni 2013

Figuur 1. Groenknolorchis, K-strand 23 juni 2014

Voor Natuurmonumenten zijn de twee zeereep kilometerhokken van Duin en Kruidberg geïnventariseerd. Leuke vondsten van o.a. zeepostelein, een heel grote plek met zeewinde en op veel plaatsen zeewolfsmelk. Daarnaast zijn de twee zuidelijke hokken van Koningshof geïnventariseerd (99-487 en 100-487). Leuke vondsten in het westelijk hok waren melige toorts en hengel. Helaas wordt de melige toorts zwaar begraasd. Datzelfde geldt voor de betonie die in beide hokken op bescheiden schaal voorkomt. Opvallend dat vooral dit seizoen de begrazingsschade veel sterker was dan in eerdere jaren waargenomen. De begrazingsdruk is sterk toegenomen sinds de doorbraak van damherten over de natuurbrug met de AWD.

In het oostelijke hok van Duin en Kruidberg is de voormalige paardenwei interessant. Deze wei wordt tegenwoordig pas na de hoofdbloei opengesteld voor begrazing door paarden en Schotse Hooglanders. Nieuwe vondsten waren borstelkrans, beemd kroon en rapuzelklokje. In het oostelijk hok vonden we voorts eenbloemig parelgras, witte engbloem, peperboompje en als grote zeldzaamheid kleine ereprijs. Ook duinwespenorchis komt op een aantal plaatsen voor maar die heeft wel te lijden van vraatschade. Daarnaast werden de plekken ingemeten van invasieve plantensoorten: Amerikaanse vogelkers, cotoneaster, dwergmispel en mahonie. Inmiddels lijkt ook trosglidkruid nogal invasief te worden. Voor PWN werd een Tansleyopname gemaakt van 'Het Oude Huisje'. Leuke vondsten zijn daar o.a. aardaker, rondbladig wintergroen, egelboterbloem. De moeraswespenorchis is de laatste jaren sterk in aantal toegenomen.

Orchideeën (Jos Lammers)

Op een aantal plekken in Zuid-Kennemerland werden de orchideeën gemonitord. In totaal is ongeveer 60 uur besteed aan de tellingen en GPS kartering. Op het Kennemerstrand werden de groenknolorchis en de honigorchis weer door een groepje vrijwilligers geteld (zie onder Kennemerstrand).

Figuur 2. Honingorchis en moeraswespenorchis, Kennemerstrand, 1 juli 2014

Aan de **Heerenduinweg** in IJmuiden werd het populatieonderzoek aan de bokkenorchis voor de dertiende maal (sinds 2004) uitgevoerd. De populatie staat ca 1 km van zee af op een droog duin. Bij de monitoring wordt van individuele planten de exacte positie en de grootte van het rozet bepaald. Op die manier kan worden nagegaan hoe zich een individuele plant ontwikkelt vanaf het moment van eerste waarneming (eenbladig rozet). Op die manier is al vastgesteld dat een plant al na drie jaar eerste bloei kan beleven. Ook komen planten vaak jaren achtereen in bloei en ook kan de leeftijd van individuele planten worden bepaald. Een eerste rapport is gepubliceerd in het blad *Liparis* 19 (2014) (jaaruitgave van de SMO en WEO). Meer richting zee staat een kleine populatie bijenorchis en in de natte wegbermen rietorchis en moeraswespenorchis. Ook soldaatje komt met een enkele plant voor.

In het **Nationaal Park Zuid Kennemerland** zijn in de natte duinvalleien soms grote populaties moeraswespenorchissen te vinden naast rietorchis. Op een enkele plek groeit de vleeskleurige orchis (de duinvorm) en de bijenorchis. De laatste wordt nu overstoven in een vallei dicht bij zee en de populatie zal komend jaar wel verdwenen zijn. De bijenorchis groeit, althans in vegetatieve vorm (slechts enkele planten komen in bloei) op een aantal noordhellingen in Duin en Kruidberg. De grote keverorchis is in enkele duinvalleien te vinden. De bokkenorchis komt op een enkele plek voor en het soldaatje met één plant. Langs het Visserspad werd de duinwespenorchis dit jaar weer in klein aantal gespot. De landgoederen (Middenduin, Elswout) zijn op de vochtige plekken gezegend met soms grote aantallen grote keverorchis. Zo werden in Elswout op een plek meer dan 1000 planten geschat! Ook komt de rietorchis op beide landgoederen regelmatig voor alsmede de moeraswespenorchis in Middenduin.

Figuur 3. Duinwespenorchis, AWD (10 aug.2017)

In de **AWD** is het een droefenis met de orchideeën vanwege de ongebreidelde begrazing door de damherten. Zo is de populatie bijenorchis uitgestorven en groeit de moeraswespenorchis nagenoeg

alleen nog op omrasterde vierkante meters. Op die plekken komt ook nog een enkele rietorchis in bloei. De duinwespenorchis staat nog in één omrasterde groeiplaats. Ook de grote keverorchis staat nog op een enkele met graaskooitjes beschermde groeiplaats. De enige drie in de AWD groeiende planten gewoon hondskruid worden ook door een graaskooi beschermd. Het is te hopen dat na aanzienlijke vermindering van het aantal damherten de beschermings- maatregelen overbodig zullen raken.

Kennemerstrand (Jos Lammers en Joop Mourik)

De studiegroep was vooral actief op het Kennemerstrand. De orchideeën hadden de speciale belangstelling maar ook werd de nodige tijd besteed aan inventarisatie en aan vegetatie opnamen (zie daarvoor het jaarverslag Natuuronderzoek Kennemerstrand 2017).

Voor de telling van het aantal planten van groenknolorchis en van honingorchis kamden zeven vrijwilligers het hele natuurgebied uit. Om dubbeltellingen te voorkomen en vergeten hoekjes alsnog te bekijken, werden de getelde planten of plantengroepjes gemarkeerd met een schelp. De resultaten van zeven dagen intensief tellen en GPS karteren waren indrukwekkend: 1417 planten van de honingorchis op 252 verschillende locaties verspreid over het hele Kennemerstrand en maar liefst 8547 planten van de groenknolorchis op 1136 plekken eveneens zeer verspreid maar vooral in het zuidelijke kalkmoeras dat we wel de Liparivallei mogen noemen. De aantallen vertonen een sterke, exponentiele groei sinds de eerste waarnemingen in 2014 resp. 2004.

Naast de tellingen van aantal, is ook voortgegaan met de bestudering van de levenswijze en de mechanismen van verspreiding van groenknolorchis en met de registratie van de levensloop van individuele planten van honingorchis. Ook in dit onderzoek was het aantal planten honingorchis in de twee permanente proefvlakken sterk toegenomen: van 8 (2016) tot 21 planten in het noordelijke proefvlak met een kruipwilgvegetatie en van 42 (2016) tot 66 planten in

Figuur 4. Groenknolorchis tellen Kennemerstrand 2017

het zuidelijke proefvlak met een minder gesloten kruidenvegetatie.

Andere orchideeënsoorten die in grote aantallen voorkomen, zijn de rietorchis en moeraswespenorchis. Vleeskleurige orchis, waaronder de ondersoort steenrode orchis komt in kleine aantallen voor alsmede de duinwespenorchis. Een enkele vondst werd gedaan van duinhondskruid. Helaas werd de bloeistengel afgevreten. Op het parkeerterrein van Seaport Marina groeiden enkele planten gewoon hondskruid alsmede een mooie populatie bijenorchis.

Deelnemers:

Maarten Bongertman, Jan Elfrink, Jos en Elly Lammers, Joop Mourik, Alie Van Nijendaal, Desiree de Vries

Figuur 5. Moeraswolfsklauw Groot Zwartevelt, 7 sept 2017

Amsterdamse Waterleidingduinen (Joop Mourik)

De plantenwerkgroep AWD is in grote rust en in afwachting van planten die het bekijken waard zijn. In de cyclus van de 10-jaarlijkse inventarisatie van het duingebied is één (deel) kilometerhok onderzocht: de strook buiten het hertenraster tussen Oase en Panneland. Daar noteerde ik onder andere gewone ossentong (in bloei!), zeepkruid, (in bloei!) kraailook (in bloei!), gewone vogelmelk (in bloei!). Vroeger heel gewoon in de AWD maar tegenwoordig uiterst zeldzaam of helemaal niet meer.

Enkele waarnemingen zijn met GPS vastgelegd en in het waarnemingenbestand opgenomen. Er is nog wel wat te vinden als je zo'n beetje kruipend door het duin gaat en vegetatieopnamen maakt.

Bijzonderheden waren de uitbreiding van moeraswolfsklauw in geplagde delen van het Groot Zwartevelt, de eerste bevestigde waarneming van zwarte zegge aan de rand van een vroeger zeer natte greppel langs het Paardenkerkhof en de groeiplaatsen van minuscule kleine planten van grote muur (ook in bloei!) langs greppels in de omgeving Paardenkerkhof-Sasbergen. Dit is een zogenaamde oud-bos soort die vooral voorkomt in bossen op de hogere zandgronden van Oost-Nederland maar ook op de oude bosgrond van de Haarlemmerhout bijvoorbeeld.

Een begin is gemaakt met de verzameling en digitalisering van oude gegevens van de werkgroep sinds de beginjaren zestig van de vorige eeuw. Vanaf de gedetailleerde hoogtelijnkaarten zijn oude groeiplaatsen gedigitaliseerd voor veldcontrole in de grote florakartering die in opdracht van Waternet in de AWD plaatsvindt en die ook voor de rapportage 50 jaar botanische inventarisatie beschikbaar komt.

Ronde vlak (Joop Mourik)

Figuur 6. Vegetatieopname Ronde Vlak 2017 door Wim Kuijper, Joop Mourik, Kees Langeveld en Johan Goudzwaard (fotograaf)

Sinds de eerste fase van demping van het Van Limburg Stirumkanaal in 1995-1996 doet een groep vrijwilligers onderzoek in het (zuidelijke) Ronde Vlak van de AWD. In de beginjaren voerden de vrijwilligers ook jaarlijks maaibeheer uit. Het doel is om effecten van de grondwaterstijging op de flora (soorten en vegetatie), de mycoflora (wasplaten en andere graslandpaddestoelen) en de bodemfauna (landslakken en ander bodemleven) van de langdurig verdroogde valleibodem vast te stellen. In juni zijn de vegetatie opnamen in het Ronde Vlak herhaald en bodemmonsters geprikt met het oog op een afrondende publicatie in 2018.

Publicatie

Joop Mourik, 2017. Damherten en flora van de Amsterdamse Waterleidingduinen, Tussen Duin & Dijk 3: 4-7. De on-line versie met updates en aanvullingen is gepubliceerd op <http://duinenenmen-sen.nl/damherten-en-de-flora-van-de-amsterdamse-waterleidingduinen>.